

Karl Marx: Yöntem Sorunu

Marx'ın yöntemi: Açıklama

Eleştirel okullar içinde kültürel inceleme yapanların bazıları ve siyasal ekonomi inceleme yapanların hemen hepsi Marx'ın yaklaşım tarzı üzerine inşa ederler (veya öyle yaptıklarını sanırlar). Marx “süreçleri önceden belirlenmiş belli bir yöntem” düşüncesini, standartlaşmayı kabul etmez. Marx için siyasal ekonomi yöntemi, pozitivismde olduğu gibi empirik süreçler silsilesi olamaz. Marx'ın yöntemi a posteriori düşünce geliştirme ve diyalektik sunum veya açıklama yöntemidir. Diyalektik de asla ve asla, bize bir zamanlar öğretildiği ve hâlâ öyle sanıldığı gibi “tez-antitez-sentez” gibi saçma tarihsizlik değildir. “Tez ve antitez” diye ikili zıtlık, Marx'ın şiddetle eleştirdiği mekaniksel materyalizmde vardır. Marx bu zıtlığı ve sentez olarak bir sonuca varma anlayışını kabul etmez. Diyalektiğin kendisi hiçbir şeyi açıklamaz, hiçbir şeyi ispatlamaz, hiçbir şeyi önceden tahmin etmez, hiçbir şeyin olmasına neden olamaz. Diyalektik bir düşünme biçimidir. Bu düşünme biçimi, varlığın kanıtını ve doğasını düşüncede (akılda, tanrıda, ideal süreçlerde) değil, düşünce ve eylemin birliğine dayanır.

Marx'ın görüşüne göre, gerçek ile akılcılık arasında (varlık ile bilinç arasında) bir diyalektik birlik vardır. Akılcılık tarihseldir, çünkü insan aklı (mantığı) dünyayla ilişki içinde gelişir. Marx insanı ve toplumunu anlamaya çalışırken, gerçek olandan başlar ve insan aklını (mantığını, akıl yürütmeyi), insan bilincini ve insan fikirlerini “olan” üzerinden açıklar. Benzer şekilde, Marx'ın bilimi kuram ve pratiğin diyalektik birliği üzerine kurulmuştur. Kuramın kanıtı gerçek dünyadaki pratikte yatar.

Kapitale bakıldığında, Marx'ın analizinin altında yatan temel varsayımları görürüz. Marx bu varsayımları kanıtlamak için veya yanlışlamak için hareket etmez: Bu varsayımlar onun bilgiye/gerçeğe yaklaşımını ve gerçeğe/bilgiye ulaşma ile ilgili anlayışını gösterir. Marx'a göre: Sosyal olan, gerçek denen

vardır ve ancak tarihsel bağlamı içinde anlaşılabilir. Toplumlar birbirinden üretim tarzlarına göre ayrılırlar. Kuram kendi tarihsel ve sosyal sınırları dışına itilirse/çekilirse anlamını yitirir. Örneğin, artı-değer kavramı ancak kapitalist üretim tarzı için geçerlidir, çünkü bu üretim tarzının bir özelliğidir.

Marx'ın analizi, kuram ve tarih arasındaki ilişkiyle içsel olarak inşa edilmiştir. Örneğin pozitivismde ve idealizmde olduğu gibi, Marx'ın yöntemi düşünsel/kavramsal çıkarsamalar üzerine odaklanmaz. Ona göre, sadece düşünsel mantık yürütme sınırlıdır, çünkü araştırmacının kafasında gelişen ilişkilerin gerçek hayatta da neden öyle olduğunu açıklamak imkansızdır. Gerçek, düşünen beynin dışında oluşur. Marx'a göre nesnel gerçeğin insan düşüncesine atfedilip atfedilemeyeceği kuramın bir sorusu değildir, pratikle ilgili bir sorudur. İnsan, gerçeği, örneğin gerçeği ve gücü/iktidarı, düşüncenin yanlılığını gerçeği pratikte ispat etmelidir, pratikten soyutlanmış olarak düşüncenin gerçek veya gerçek olmadığı üzerindeki tartışma, tümüyle "scholastic" bir sorudur" (Marx, 1947; 121).¹

Marx'ın araştırma yöntemi soyuttan somuta doğru gider.

Marx analizinde niteliksel ve nicel gözlemler kullandığı datayı kullanmıştır. Bu datalarla sosyal dünyayı açıklamıştır. Bunu yaparken daima ve defalarca incelediği toplumdaki gözlemler kuramsal inşa oluşturacak verileri toplamış ve kuramsal açıklamalar getirmiş ve bu kuramsal yapıyı sosyal gerçekle ilişkilendirerek gerçeği yakalamaya çalışmıştır.

Hareket noktası ve temel karakteri

Marksist yaklaşımda insan kuramın ve incelemenin merkezinde yer alır. Bunu Marx oldukça açık bir şekilde belirtmiştir: "Yaşayan insana ulaşmak için, biz, insanın düşündüğünden, düşlediğinden veya insanın düşünüldüğünden, hayal edildiğinden ve hikaye edildiğinden başlayarak yola çıkmayız. Biz gerçek, etkin insandan başlayarak yola çıkarız ve insanların gerçek hayat süreci temeli üzerinde bu hayat sürecinin yansımalarının ve ideolojik yansımalarının gelişmesini gösteririz" (Marx ve Engels, 1846: 14).

Dolayısıyla, insan tarihinin ilk koşulu yaşayan insanların var olmasıdır. Kurulacak ilk gerçek bu insanların fiziki örgütlenmesi ve doğayla ilişkisidir. Bu da bizi, insan örgütlenmesinin doğasını incelemeye götürür.

¹ Marx, K. (1947) "Theses on Feuerbach" In The German Ideology, NY: International Publishers.

Marx'a göre insan tarihle beraber değişir; kendini geliştirir; kendini dönüştürür; tarihin bir ürünüdür; kendi tarihini kendi yaptığı için, kendisi kendisinin ürünüdür. İnsanlar kendi tarihlerini kendileri yapar, fakat bunu istedikleri şekilde, kendileri tarafından seçilmiş koşullar altında yapmazlar; varolan koşullar altında yaparlar. Bu bize koşulların anlaşılması, dolayısıyla araştırılması gereğini anlatır.

Tarihin yapılabilmesi için insanın varolması yanında, yaşayabilecek bir durumda olması gerekir. Bu gereksinme nedeniyle, yaşam her şeyden önce, yeme, içme, giyme, barınak gibi birçok şeyleri zorunlu kılar. Dolayısıyla, ilk tarihsel etkinlik bu gereksinimleri gidermek için maddi hayatın kendisinin üretilmesidir. İnsanlar kendi yaşamları için gerekli geçinme araçlarını üretmeye başlar başlamaz hayvanlardan ayrılırlar. Kendi geçinme araçlarını/olanaklarını üretmekle insanlar dolaylı olarak kendi gerçek maddi yaşamlarını yaparlar.

Kendi yaşamını her gün yeniden üreten insan, etkinliklerle, hem kendini hem de diğer insanları biçimlendirmeye başlar. Bu biçimlendirme anne, baba ve çocuklar arası sosyal ilişkilerle (aile) olur. Sonra, artan gereksinim, nüfus, artan işbölümü, farklılaşmalar, yeni toplumsal ilişkilerle aile arka plana itilir.

İnsanların geçimlerini sağlayan şeyleri yapma biçimi önce kendilerinin sahip olduğu ve yeniden üretmek zorunda oldukları şeylerin doğasına bağlıdır. Buna üretim biçimi denir.

Üretim biçimi, kişilerin basitçe fiziksel varlıklarını yeniden üretme (reproduction) olarak anlaşılmalıdır. Bunun ötesinde, üretim biçimi, kişilerin belli etkinlik biçimlerinin ve yaşamlarının ifadesidir ve "neyi" "nasıl" ürettiklerini içerir.

Kişilerin doğası, üretimlerini belirleyen maddi koşullara bağlıdır. Yani köleyi köle, efendiyi efendi yapan içinde yaşadıkları maddi koşulların getirdiği bir şeydir. Köleliği ve efendiliği gerektirmeyen koşullarda köleliği ve efendiliği bulamayız.

Ne zaman üretimden söz edilirse, toplumsal bireylerin üretiminden veya toplum kalkınmasının/gelişmesinin belli bir evresindeki üretim akla gelmelidir. Bu nedenle üretimden söz etmek için ya tarihi gelişmenin sürecini izlemeliyiz ya da belli bir tarihi dönemle uğraştığımızı belirtmeliyiz.

Toplumsal yaşamlarını üretirken insanlar iradelerinden bağımsız olan ilişkilere girerler. Bu ilişkiler insanların maddi üretim güçlerinin belli gelişme düzeyine karşılıktır. Yani toplumda var olan üretim ilişkileri kişinin istekleriyle değil, insanların maddi üretim güçlerinin belli gelişme düzeyiyle

saptanır. Bu üretim ilişkilerinin toplamı toplumun ekonomik yapısını belirler. Bu ekonomik yapı toplumun gerçek temelidir.

Maddi yaşamın üretim biçimi genel olarak toplumsal, siyasal ve entelektüel yaşam süreçlerini belirler (Marx ve Engels, 1846; Marx, 1859).¹

Marx'ın siyasal ekonomi yöntemi “Siyasal Ekonominin Eleştirisine Bir Katkı” (1859) yapıtı için 1857’de hazırladığı, fakat kullanmadığı “Giriş” içinde yer almaktadır. Bu aşağıda sunuldu.

Marx’ın yöntemi

Belirli bir ülkeyi ekonomi politik bakımdan ele aldığımız zaman, o ülkenin nüfusunu, bu nüfusun sınıflara bölünmesini, kentlerde, köylerde, deniz kıyısında dağılımını, ayrı ayrı üretim kollarını, ihracatı ve ithalatı, yıllık üretim ve tüketimi, metaların fiyatlarını vb. incelemekle işe başlarız.

Mevcut önkoşulu oluşturan gerçek ve somutla işe başlamanın en doğru yöntem olduğu sanılabilir, bu bakımdan örneğin ekonomi politikte, tüm üretim toplumsal eyleminin temeli ve öznesi olan nüfusla işe başlamak doğru gibi gözükür. Ama soruna daha yakından bakınca, bunun, bir yanılgı olduğu anlaşılır. Örneğin nüfusu oluşturan sınıfları gözönünde tutmazsak, nüfus denen şey, soyut bir kavramdan başka bir şey olmaz. Öte yandan, ücretli emek gibi, sermaye vb. gibi sınıfların üzerine kurulu buldukları öğeleri hesaba katmazsak, bu sınıflar da boş sözcüklerden öte bir anlam taşımaz. Bu öğeler, değişim, işbölümü, fiyatlar vb. varsayımına dayanır. Örneğin sermaye, ücretli emek olmadan, değer, para, fiyat vb. olmadan hiç bir şey değildir. Demek ki, incelemeye nüfusla başladığımız takdirde, bütünün kaos halinde bir görünüşünü elde ederiz, oysa konuyu daha sınırlı ve belirli olarak saptadığımızda, gittikçe basitleşen kavramlara varırız; somuttan gittikçe daha ince ve ayrıntılı hal alan soyutlamalara geçeriz ve sonunda en basit belirlemelere varırız. Buradan hareket ederek, yeniden nüfusa varana dek yolu ters doğrultuda bir kere daha katetmek gerekir, ama bu kere nüfus, bir bütünün kaos halinde görünüşü olmaktan çıkar, birçok belirlemelerin ve

¹ Marx için bu deyiş sanki, maddi ve düşünsel olanın toplumsal üretiminin, üretimle başlayan ve birbirini takip eden, birbirinden bağımsız safhalar olduğu anlamına değildir asla. Üretim biçimi bunların hepsini içerir. Marx'ın üretim, dağıtım, dolaşım, mücadele/alşveriş ve tüketim ile ilgili, daha önceki sayfalarda açıklanan görüşlerine yakından bakılırsa, bunları bir bütünü oluşturan ve birbiriyle etkileşimde olan öğeler olarak ele aldığı görülür.

ilişkilerin zengin bir toplamı haline gelir. Birinci yol, doğuşunda ekonomi politişin tarihsel olarak katetmiş olduğu yoldur. Örneğin, 17. yüzyıl iktisatçıları, her zaman canlı bir toplum ile başlarlar: nüfus, ulus, devlet, uluslar grubu; ama bunlar, her seferinde, işbölümü, para, değer vb. gibi bazı belirleyici soyut genel ilişkileri tahlil yoluyla ortaya çıkarmaktan öte bir sonuç elde etmemişlerdir. Tecrit halinde bu etkenler azçok saptanın saptanmaz ve soyut olarak ifade edilir edilmez, emek işbölümü, gereksinme, değişim-değeri gibi basit kavramlardan hareket eden ve devlete, uluslararası değişime ve dünya pazarına kadar varan ekonomik sistemler başlamış olur. Bu sonuncu yöntem, besbelli ki, doğru bilimsel yöntemdir. Somut, çok sayıda belirmelerin sentezi olduğu için, bu yüzden de çeşitli öğelerin birliğini, temsil ettiği için somuttur. Onun için somut, gerçek hareket noktası olmasma karşın, ve bunun sonucu olarak aynı zamanda konunun ilk bakışta görünüşünün hareket noktası olmasına karşın, düşüncede, o, bir hareket noktası olarak değil, sentez süreci olarak, sonuç olarak görünmektedir. Birinci yöntem, görünüşün bütünlüğünü soyut bir belirlemeye indirgemiştir; ikinci yöntemle, soyut belirmelerin düşünce yoluyla somutun elde edilmesine varılır. Onun için Hegel, gerçeği, kendi içinde yoğunlaşan, kendi kendine derinleşen, kendi kendine hareket eden düşüncenin bir sonucu olarak gördü, oysa soyuttan somuta yükselmeden ibaret olan yöntem, düşünce için, somutu benimseme, onu düşünölmüş bir somut biçiminde yeniden üretme tarzından başka bir şey değildir. Ama burada somutun kendisinin doğuşu süreci sözkonusu olamaz. Örneğin en basit iktisadi kategori, diyelim ki, değişim-değeri, nüfusu gerektirir, belirli koşullar altmda üretimde bulunan bir nüfusu; belli cinsten aileye ya da komünü ya da devleti vb. gerektirir. Değişim-değeri, ancak, somut, canlı ve önceden varolan bir bütöünün tek yarılı ve soyut ilişkisi biçiminde varolabilir. Bilinç için -ve felsefi bilinç öyledir ki, onun için kavrayışa varan düşünce, gerçek insanı teşkil eder ve bunun sonucu olarak da, ancak kavranan bir dünya, gerçek bir dünya olarak görünür- evet bilinç için, kategorilerin hareketi -dıştan basit bir dürtü alan- ve sonucu dünya olan gerçek üretim eylemi olarak görünür; ve bu da somut toplamın düşünölen toplam olarak, somutun beyinde temsili olarak gerçekten düşüncenin, anlayışın bir ürünü olduğu ölçüde doğrudur (ama bu da, bir totolojiden başka bir şey değildir); ve bu dünya, kendi kendine meydana gelen, gözle görölebilen görüntünün dışında ve üstünde düşünölen kavramların ürünü değildir, gözle görölenenden hareket edilerek varılan kavramların düşünölmüşünden meydana gelen bir üründür. Bunun bütünü, zihinde

düşünölmüş bir toplam olarak göröndüğü biçimde, kendisi için mümkün olan biricik tarzda, bu dünyanın sanat, din, pratik zekâ yoluyla benimsenmesinden farklı olan bir tarzda dünyayı benimseyen düşünöen beynin bir ürünüdür. Sonra daha önce olduğu gibi, gerçek özne, zihnin dışında bağımsızlığı içinde varlığını sürdürmektedir; ve bu, zihnin salt spekülatif, salt teorik bir faaliyette bulunduğu sürece böyledir. Demek ki, teorik yöntemin kullanılmasında da, öznenin, toplumun, ilk veri olarak iihinde devamlı hazır bulunması gerekir.

Ama bu basit kategoriler tarihsel ya da doğâl nitelikte ve daha somut olan kategorilerden önce gelen bağımsız bir varlığa da sahip değil midir? Duruma göre, örneğin Hegel, hukuk felsefesini, öznenin ne basit hukuki ilişkisini oluşturan tasarrufla başlatırken haklıydı. Ama, aile anlamadan, çok daha somut ilişkiler olan efendi ile köle arasındaki ilişkiler olmadan, tasarruf da olmaz. Buna karşılık, henüz ancak tasarruf aşamasında olup, mülkiyet aşamasına ulaşmamış olan ailelerin, kabile topluluklarının varolduğunu söylemek doğrudur. Demek ki, mülkiyet konusunda en basit kategori, basit aileler ya da kabileler toplulukları ilişkisi olarak görünmektedir. Daha yüksek bir aşamaya varmış olan toplumda mülkiyet, daha gelişmiş bir örgütlenmenin daha basit bir ilişkisi olarak görünmektedir. Ama her zaman tasarruf ilişkisi olarak ifadesini bulan somut bir taban varsayılır. Tasarrufta bulunan tecrit edilmiş bir vahşi düşünölebilir. Tasarrufun aile biçimine kadar tarihsel bakımdan evrime uğradığı doğru değildir. Tam tersine, tasarruf, bu "daha somut hukuki kategorinin" varlığını varsayar. Bununla birlikte basit kategoriler de, daha somut kategoride fikri ifadesini bulan daha karmaşık ilişki ya da bağıntı sözkonusu olmadan, henüz gelişmemiş olan somutun içinde gerçekleşebildiği bağıntı ifadesidir. Para, sermayenin meydana gelmesinden önce, bankaların, ücretli emeğin vb. meydana gelmesinden önce tarihsel bakımdan olabilirdi ve vardı. Demek ki, daha basit kategorinin daha az gelişmiş bir bütünün egemen bağıntıların ifade edebildiğini ya da, tersine bütünün daha somut bir kategoride ifadesini bulacağı doğrultusunda gelişmesinden önce tarihsel bakımdan varlığını sürdürmekte olan daha gelişmiş bir bütüne bağlı ilişkileri ifade edebildiğini söyleyebiliriz. Daha basitten daha karmaşığa yükselen soyut düşöncenin seyri, bu ölçüde gerçek tarihsel sürece tekabül eder.

Öte yandan, örneğin kooperatif biçim gibi, gelişmiş bir kinin soyut ifadesi bulunduğu sanısına varılabilir. Bu, bir anlamda doğrudur. Bir başka anlamda doğru değildir. Belirli çok gelişmiş bir emek türüne karşı kayıtsızlık, hiç biri mutlak olarak egemen durumda bulunmayan bir gerçek emek türleri

toplamlarının varlığını gerektirir. Böylece en genel soyutlamalar, ancak bir niteliğin birçoklarının, hepsinin ortak niteliğinin belirlediği en zengin somut gelişmeyle meydana gelebilir. O zaman, onu yalnız özel bir biçimde düşünemez duruma gelmekteyiz. bir yandan, bu genel olarak emek soyutlaması, yalnızca emeklerin somut bir toplamı düşüncesinin sonucu değildir. Belirli şu ya da bu emek karşısında kayıtsızlık, bireylerin bir emekten ötekine kolayca geçebildikleri ve yaptıkları emek türünün kendileri için raslansal ve bu bakımdan da önemsiz olduğu bir toplum biçimine tekabül eder. Burada emek, yalnızca kategoriler alanında değil, ama gerçeklikte de genel olarak servet yaratan bir araç olmuştur ve, belirleme olarak şu ya da bu özel görünüm altında, bireylerle aynı şey olmaktan çıkmıştır. Bu durum, burjuva toplumların en modern biçiminde, Amerika Birleşik Devletleri'nde en yüksek gelişme derecesine ulaşmıştır. Ancak orada "emek", "genel olarak emek", düpedüz emek kategorisinin soyutlaması, modern ekonominin hareket noktası olarak pratik gerçek olmaktadır. Demek ki, modern ekonomi politişin birinci plana yerleştirdiği ve bütün toplum hükümleri için geçerli olan pek eski bir bağıntıyı ifade eden bu en basit soyutlama, ancak en modern toplumun kategorisi olarak, bu soyut biçimde pratik bir gerçek niteliği kazanabilmektedir. Denebilir ki, Amerika Birleşik Devletleri'nde bir tarihsel ürün olarak beliren emeğin belirli bir biçimine karşı bu kayıtsızlık, örneğin Ruslarda doğal bir evrim olarak görünmektedir. Ama bir yandan, her emeğe (işe) koşulmaya doğal bir eğilimleri olan barbarlarla, kendi kendilerini emekte (işte) istihdam eden uygarlar arasındaki fark ilginçtir. Ve öte yandan da, Ruslarda, belirli bir işe karşı kayıtsızlık, pratikte, onları ancak dış etkilerin koparıp uzaklaştırabileceği iyice belirlenmiş bir emeğe (işe) geleneksel bağımlılıklarına tekabül eder.

Bu emek örneği, en soyut kategorilerin bile -özellikle soyut niteliklerinden ötürü --bütün dönemler için geçerli olmakla birlikte, bu soyutlamanın belirli biçimi içinde, tarihsel koşulların ürünü olduklarını ve ancak bu koşullar için ve onların çerçevesi içinde tam anlamıyla geçerli bulduklarını açıkça gösterir.

Burjuva toplumu, üretimin en gelişmiş ve çeşitli tarihsel örgütlenmesidir. Bu bakımdan, bu toplumun ilişkilerini ifade eden ve onun yapısını anlamamıza olanak sağlayan kategoriler, aynı zamanda, burjuva toplumunun kalıntıları ve öğeleriyle kurulmuş olduğu ve bu kalıntılardan bir kısmı henüz aşılmadığından, içinde hâlâ taşıdığı ve bunların basit işaretlerinin gelişerek tam anlamlarına kavuştukları vb., kaybolmuş olan bütün eski toplum

biçimlerinin yapıları ve üretim ilişkileri hakkında bir fikir edinmemize de olanak sağlar. İnsanın anatomisi, maymun anatomisinin anahtarıdır. Aşağı-hayvan cinslerinde, daha yüksek bir biçimin müjdeleyicisi olan işaretleri, ancak tıı yüksek biçimin kendisini tanıdıktan sonra anlamak mümkün olmuştur. Böylece burjuva ekonomisi bize, antikçağ ekonomisinin vb. anahtarını vermektedir. Ama, bütün tarihsel farkları silen ve bütün toplum biçimlerinde burjuva toplumunu gören iktisatçıların yaptığı gibi değil. Toprak rantını bildiğimiz zaman, haracı. öşürü anlamak mümkündür. Ama bunları aynı şey saymamalı. Hem üstelik, burjuva toplumunun kendisi de, tarihsel gelişmenin antitez niteliğinde bir biçimi olduğuna göre, bu toplumda ancak solmuş, ıatta kıyafet değiştirmiş biçimde bulabileceğimiz daha önceki toplum biçimlerine ait olan ilişkileri gözlemleyebiliriz. Örneğin komünal mülkiyet gibi. Demek ki, burjuva ekonomisinin kategorileri, öteki toplum biçimleri için de geçerli olan belirli bir gerçeği içeriyorlarsa, bu gerçek, ancak cum grano salis (bir tuz tanesiyle) alınabilir. Bu kategoriler, solmuş olan, karikatür haline gelmiş olan vb. bu gelişmiş biçimleri içlerinde barındırabilirler, ama her zaman temel bir farkla. Tarihsel gelişme denen şey, son tahlilde, en son biçimin geçmiş biçimleri, kendi öz gelişme derecesine vardırıan aşamalar olarak değerlendirmesine dayanır, ve bu son biçim, çok ender olarak, ve ancak belirli koşullarda, kendi özeleştirisini yapabildiğine göre, eski biçimleri her zaman tek yanlı bir açıdan değerlendirir - hiç kuşku yok ki, kendisini çöküş çağları sayan tarihsel dönemler burada sözkonusu değildir. Hıristiyan dini, ancak kendi eleştirisini, söz uygun düşerse, “bilkuvve” bir dereceye kadar tamamladıktan sonradır ki, dalia önceki mitolojilerin nesnel olarak anlaşılmasına yardım edebilmiştir. Aynı biçimde, burjuva ekonomi politiği, ancak burjuva toplumunun özeleştirisini başladığı gün, feodal, antik, doğu toplumlarını anlayabilmiştir. Yeni bir mitoloji yaratan burjuva ekonomi politiği, kendisini geçmişte açık ve basit bir biçimde bildiremediği sürece daha önceki toplumlar ve özellikle henüz doğrudan doğrudan savaşımlı halinde olduğu feodal toplumlar hakkındaki eleştirisini, paganlığın (putperestlik) hristiyanlık tarafından eleştirisine ya da katolikliğin protestanlık tarafından eleştirisine benzedi.

Genel olarak bütün tarihsel ya da toplumsal bilimlerde olduğu gibi, hiç akıldan çıkarmamak gerekir ki, ekonomik kategorilerin hareketinde özne, (burada burjuva toplumu sözkonusudur) gerçekte olduğu gibi, kafada da mevcuttur, bu yüzden de varlık biçimleri, belirli varoluş koşulları ifade eder, çok kez bu belirli toplunun, bu öznenin özel basit yönlerini ifade eder ve

bunun sonucu olarak bu toplum, bilimsel bakımdan da, ancak kendisi bu niteliği ile sözkonusu olduğu andan itibaren varılmaya başlar. Bu kuralı akılda tutmak gerekir. Çünkü bu kural Kabul edilecek olan planın seçiminde, bize kesin hareket tarzları vermektedir. Her üretim ve her varlığın kaynağı toprağa bağlı olduğuna göre, örneğin, toprak rantı ile, toprak mülkiyeti ile işe başlamak ve ondan geçerek, belli bir kararlılığa ulaşmış olan her toplumda ilk üretim biçimine, tarıma varmak, doğal bir davranış olarak görünmektedir. Oysa bundan daha yanlış birşey olamaz. Her toplum biçimine bütün öteki üretimlere ve onlardan doğan ilişkilere sıra ve önemlerini veren belirli bir üretim ve onun doğurduğu ilişkilerdir. Tıpkı bütün renklerin özel tonlarını değiştiren bir genel aydınlatma gibi. Tıpkı birlikte fişkıran bütün varlık biçimlerinin özgül ağırlıklarını belirleyen özel eter gibi. Çoban halklar örneğine bakalım. (Avcılıkla ve balıkçılıkla uğraşan basit halklar, gerçek gelişmenin başladığı noktanın ötesindedirler.) Onlarda yer yer belirli bir biçimde tarım ortaya çıkar. Bu, halklarda toprak mülkiyeti biçimini belirler. Bı kolektif bir mülkiyettir ve bu halklar, geleneklerine bağlı kaldıkları ölçüde, toprak mülkiyeti de bı biçimini muhafaza eder: örnek, Slavların komünal mülkiyeti. Tarımın bu biçiminin egemen bulunduğu sağlam biçimde kökleşmiş tarıma sahip olan halklarda -bu kökleşme daha şimdiden önemli bir aşamayı teşkil eder --, tıpkı antik çağ ve feodalite toplumlarında olduğu gibi, sanayinin kendisi de, sanayinin örgütlenmesi ve ona tekabül eden mülkiyet biçimleriyle birlikte azçok toprak mülkiyetinin niteliğini taşır. Ya eski Romalılarda olduğu gibi sanayi tamamen tarıma bağlıdır, ya da ortaçağda olduğu gibi kentlerde ve kurduğu ilişkilerde köy örgütlenmesini taklit eder. Ortaçağda sermayenin kendisi de -salt para biçiminde sermaye sözkonusu olmadığı ölçüde- geleneksel mesleğin alet edevatı vb. biçimde, toprak mülkiyetinin bu niteliğini taşır. Burjuva toplumunda durum tam tersinedir. Tarım gittikçe sanayinin basit bir kolu durumuna girer ve tümüyle sermayenin egemenliği altındadır. Bu, toprak rantı için de böyledir. Toprak mülkiyetinin egemen olduğu bütün toplum biçimlerinde, doğa ile ilişkinin önem ve önceliği vardır. Sermayenin egemen olduğu toplumlarda ise üstün olan tarihsel bir seyir içinde yaratılan toplumsal öğedir. Sermayenin ne olduğunu bilmeden toprak rantını anlamak mümkün değildir. Ama toprak rantı olmadan da, sermaye anlaşılabilir. Sermaye, burjuva toplumunun tier şeye tahakkum eden iktisadi gücüdür. Zorunlu olarak meydana getirdiği son nokta gibi, başlangıç noktası da, toprak mülkiyetinden önce açıklanmalıdır. Her ikisini de ayrı ayrı inceledikten sonra, aralarındaki karşılıklı ilişkiyi araştırmak gerekir.

Demek ki, iktisadli kategorileri, tarihsel bakımdan belirleyici rol oynadıkları sıra ile bulmak olanaksız ve yanlıştır. Onların ele alınış sırasını belirleyen şey, tam tersine, modern turjuva toplumda aralarındaki ilişkilerdir, ve burada sıra, doğal sıranın tersi olup, tarihsel evrim boyunca, birbirlerini izledikleri sıraya uymamaktadır. Sözkonusu olan, değişik toplum biçimlerinin birbirini izlemesinde, iktisadi bağıntılar arasında tarihsel olarak kurulan ilişki değildir. "Fikir olarak" birbirini izleme sıraları (Proudhon) hiç değildir. (Tarihsel hareketin bulanık bir anlayışı.) Sözkonusu olan, bunların, modern burjuva toplumu çerçevesi içindeki hiyerarşisidir.

Antikçağda tüccar halkların –Fenikelilerin, Kartracalıların-, saf bir durumda (soyut belirleme) ortaya çıkmış olmalarını belirleyen şey, tarımcı halkların egemen durumda bulunmalarıdır. Ticari sermaye ya da para biçiminde sermaye olarak sermaye, sermayenin henüz toplumların egemen ögesi olmadığı yerlerde bu soyut biçimde belirir. Lombardiyalılar, Yahudiler, ortaçağın tarımla uğraşan toplumları karşısında aynı biçimde yer alırlar.

Ulusal servet kavramının kendisi de, 17. yüzyıl iktisatçılarında, bu biçimde ima edilmektedir --bu fikir, 18. yüzyıl iktisatçılarında da vardır --: servet, yalnız devlet için yaratılır, ama devletin gücü bu servetle boy ölçüşür. Bu, servetin kendisini ve onun üretimini modern devletlerin nihayi amacı kılan ve bu devletleri yalnızca servet üretme araçları olarak değerlendiren fikri müjdeleyen, henüz bilinçsiz ikiyüzlü biçimin kendisidir.

Sıra açıkça şöyle olmalı:

1. Bütün toplum biçimlerine az çok uyan, ama yukarıda açıklandığı anlamda uyan, genel soyut belirlemeler;

2. Temel sınıfların dayandıkları burjuva toplumun iç yapısını oluşturan kategoriler. Sermaye, ücretli emek, toprak mülkiyeti; bunlar arasındaki karşılıklı ilişkiler. Kent ve köy. Üç büyük toplumsal sınıf; bunlar arasındaki değişim. Dolaşım. Kredi (özel).

3. Devlet biçiminde burjuva toplumunun yoğunlaşması. Kendisiyle ilişkisi içinde ele alınması. “Üretici olmayan” sınıflar. Vergiler. Kamu borçları. Kamu kredisi. Nüfus. Sömürgeler. Göç.

4. Uluslararası üretim ilişkileri. Uluslararası işbölümü. Uluslararası değişim. İhracat ve ithalat. Kambiyo kuru.

5. Dünya pazarı ve kriz.